

بررسی پیامدهای تغییر اقلیم از دیدگاه حقوق بشر

بهنوش خوش منش^{۱*}

Khoshmanesh-b@piau.ac.ir

سید عباس پورهاشمی^۲

محمد سلطانیه^۳

داوود هرمیداس باوند^۲

تاریخ دریافت: ۹۰/۱۰/۲۰

تاریخ پذیرش: ۹۱/۷/۸

چکیده

پیامدهای گوناگون تغییرات آب و هوا به سرعت در حال افزایش است و بیشتری تأثیرات منفی آن بر روی مردم فقیر و حاشیه ای اطراف جهان است. این وضعیت نابرابری های بشری موجود را بیشتر و آسیب پذیر تر ساخته است چرا که این جوامع به دلیل فقر کمتر قادر به انطباق با وضعیت موجود هستند و این امر باعث شده که موضوع تغییرات آب و هوا و حقوق بشر بیشتر در هم تنیده شوند، زیرا پیامدهای تغییرات آب و هوا باعث افزایش تشدیدات حقوق بشر گردیده است. در این میان قوانین حقوق بشری موجود بهترین پاسخ جهت رسیدگی به این چالش و برقراری عدل و انصافی است که در اثر پیامدهای تغییرات آب و هوایی در حال از بین رفتن می باشد. روش تحقیق به شیوه توصیفی و تحلیل حقوقی است. بخش عمده مطالب تحقیق درباره مندرجات اسناد حقوق بشر و شورای امنیت سازمان ملل متحد است. با توجه به این که تحلیل آن ها نیاز به معرفی و توصیف مفاد این اسناد دارد، بنابراین ضرورت ارائه اطلاعات و معرفی این اسناد موجب شده است، بخش هایی از تحقیق، جنبه توصیفی به خود بگیرد و در بخش هایی دیگر از شیوه تحلیلی استفاده شده است.

تغییرات آب و هوا علاوه بر این که به شیوه های مختلف همچون از دست دادن زمین های کشاورزی و کمبود آب بر روی معیشت مردم اثر گذاشته، با ایجاد مناقشات و درگیری، امنیت مناطقی از جهان را نیز بر هم زده است و با توجه به این که اختیار و آزادی افراد در کسب حقوق بنیادین بشری همچون حق داشتن محیط زیست سالم، حق داشتن تابعیت و برخورداری از کمترین امکانات زیستی را محدود کرده، مانع از تحقق حقوق بشر و تأمین امنیت افراد نیز شده است. در این مقاله سعی شده است ضمن معرفی آماری کلی از وقایع و اتفاقات حادث شده در اثر تغییرات آب و هوا آندسته از ابعاد حقوق بشر که می تواند توسط تغییرات آب و هوایی تحت تاثیر قرار گیرد نشان داده شود و سپس به بررسی علل چالش های موجود در عملی ساختن ابعاد حقوق بشر در مباحث تغییر آب و هوا پرداخته شود و راهکار مناسب جهت حل چالش موجود که می تواند منجر به آشفته گی های جهانی شود ارائه گردد.

واژه های کلیدی: حقوق بشر، تغییر اقلیم، بلایای طبیعی، امنیت.

۱- هیات علمی گروه مهندسی محیط زیست دانشگاه آزاد اسلامی واحد پرنده (مسوول مکاتبات).

۲- هیات علمی گروه حقوق محیط زیست دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.

۳- هیات علمی گروه مهندسی محیط زیست و انرژی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.

Analyzing the Impacts of Climate Change on Human Rights

Behnoush Khoshmanesh zadeh¹ (*Corresponding Author*)

khoshamneshzadeh@gmail.com

Abbas Poorhashemi²

Mohammad Soltanieh³

Davoud Hermidas Bavand⁴

Abstract

Varied consequences of rapidly increasing climate change are already having a dramatic effect on poor and it has marginalized people all over the world, reinforcing existing vulnerabilities and deepening inequalities. The populations, whose rights are poorly protected, are likely to be less equipped to adapt to climate change effects.

Climate change and human rights are further intertwined because of the potential climate change and it exacerbates existing threats to International human right laws. Also it is well placed to address that challenge and highlights some of the human and equity dimensions of climate change. The introduction provides an overview of human rights concerns raised by climate change.

Method is a Legal analysis and descriptive manner. Many of the content of the documents describe the content of human rights and the UN Security Council.

This Paper lays out some of the legal questions that are implicated in the emerging debate on climate change and human rights and suggests ways which international human right laws could be approached in order to promote clarity in the discourse of human rights and climate change. In this work some strategies have been proposed for dealing with these existing gaps. It is expected that analyzing these gaps and determining the international community duties and commitments (governments and international organizations) can result an efficient management of this crisis and prevent the outbreak of chaos across the globe.

Key words: Human right, Climate change, Disaster, Security

1- Department of Environmental Engineering, Islamic Azad University, Parand, Iran.

2- Department of Environmental Law, Science and Research Centre, Islamic Azad University, Tehran, Iran

3- Department of Energy and Environment, Science and Research Centre, Islamic Azad University, Tehran, Iran

4- Department of environmental Law, Science and Research Centre, Islamic Azad University, Tehran

مقدمه

تغییر اقلیم یک زنجیره بهم پیوسته است. این زنجیره از فعالیت های توسعه ای به ویژه مصرف سوخت های فسیلی آغاز می شود و به دنبال خود پیامدهای متعددی را می آورد. آنچه تاکنون بیشتر بررسی شده و مد نظر بوده است، میزان تولید گازهای گلخانه ای، کنترل آن و در نهایت پدیده های ناشی از آن از قبیل گرم شدن زمین، زیر آب رفتن سکونتگاه ها، طوفان ها، سیل ها و یا خشکسالی ها بوده است. در حالی که مهم ترین فاجعه ها بعد از این مرحله به وقوع خواهد پیوست. این پدیده ها آوارگی و بی خانمانی، مهاجرت های کلان، بی تابعیتی، بیکاری، فقر و نا امنی را به دنبال خواهد داشت. تغییر اقلیم به دنبال خود زندگی صدها میلیون انسان را دستخوش تغییر قرار داده، اما بیشتر آنها حتی آگاهی ندارند که

تغییر اقلیم به هم پیوسته است. این زنجیره از فعالیت های توسعه ای به ویژه مصرف سوخت های فسیلی آغاز می شود و به دنبال خود پیامدهای متعددی را می آورد. آنچه تاکنون بیشتر بررسی شده و مد نظر بوده است، میزان تولید گازهای گلخانه ای، کنترل آن و در نهایت پدیده های ناشی از آن از قبیل گرم شدن زمین، زیر آب رفتن سکونتگاه ها، طوفان ها، سیل ها و یا خشکسالی ها بوده است. در حالی که مهم ترین فاجعه ها بعد از این مرحله به وقوع خواهد پیوست. این پدیده ها آوارگی و بی خانمانی، مهاجرت های کلان، بی تابعیتی، بیکاری، فقر و نا امنی را به دنبال خواهد داشت. تغییر اقلیم به دنبال خود زندگی صدها میلیون انسان را دستخوش تغییر قرار داده، اما بیشتر آنها حتی آگاهی ندارند که

جدول ۱- اثرات بالقوه تغییر اقلیم بر روی اهداف توسعه هزاره (۲)

اهداف بیانیه جهانی توسعه هزاره	زنجیره های مرتبط با تغییر آب و هوا
هدف ۱ ریشه کن کردن فقر و گرسنگی شدید	- پیش بینی می شود که تغییر اقلیم از طریق تغییر در امرار معاش مردم اثر بگذارد به عنوان مثال اثر روی سلامتی، دسترسی به آب و مسکن و کلیه زیرساخت های لازم - انتظار می رود با تغییر در رشد اقتصادی از طریق تغییر در منابع طبیعی و تولیدات موجب کاهش رشد اقتصادی که بطور مستقیم بر روی درآمد افراد اثر می گذارد گردد. - انتظار می رود با تغییر بر روی امنیت غذایی باعث بدتر شدن این مسئله به ویژه در آفریقا گردد.
هدف ۲ دستیابی به تحصیلات ابتدایی	- به حلقه های مربوط به تغییر اقلیم کمتر مرتبط است ولیکن می تواند به طور غیر مستقیم از روی تاثیر بر روی امرار معاش مردم فرصت های آموزش و پرورش را به دلیل مهاجرت های اجباری و نداشتن وقت از دست بدهند.
هدف ۳ ترقی کیفیت جنسیت و نیرومند ساختن زنان	- انتظار می رود تغییر اقلیم موجب تشدید نابرابری جنسی گردد، تخلیه منابع طبیعی و کاهش تولیدات کشاورزی ممکن است که باعث فشار بر سلامت زنان و کاهش مدت زمان در دسترس بودن آنها برای مشارکت در تصمیم گیری گردد. - حواث غیر مترقبه مربوط به تغییر اقلیم می تواند بیشترین تاثیر را بر زنان خانه دار به ویژه آنها که دارایی کمتری دارند بگذارد.
اهداف ۴، ۵، ۶ اهداف مربوط به سلامت مبارزه با بیماری های مهم کاهش مرگ و میر کودکان بهبود سلامت مادران	- اثرات مستقیم تغییر اقلیم از طریق مرگ و میر ناشی از گرما و بیماری های ناشی از امواج گرمایی - تغییرات آب و هوایی ممکن است باعث افزایش شیوع برخی از بیماری ها مثل مالاریا و تب دانگ و نیز از طریق آسیب پذیری به آب، غذا موجب بیماری هایی مثل وبا و اسهال خونی گردد. - کودکان و زنان باردار مستعدتر به بیماری ها واگیردار و منتقله از آب می باشند. ۱/۴ علت مرگ و میر مادران مالاریا است. - تغییر اقلیم به دلیل تاثیر بر کاهش کمیت و کیفیت آب آشامیدنی، که شرط لازم برای سلامت است و نیز تشدید سوء تغذیه منبع مهم بیماری در میان کودکان است. همچنین از طریق کاهش بهره وری از منابع طبیعی موجب تهدید امنیت غذایی، به ویژه در کشورهای جنوب صحرائ آفریقا است.
هدف ۷ تضمین توسعه پایدار	- تغییر اقلیم کیفیت و بازدهی از منابع طبیعی را تغییر می دهد و موجب خسارات برگشت ناپذیر به اکوسیستم ها می گردد. - همچنین موجب کاهش تنوع زیستی و بدتر شدن و نابودی محیط زیست می گردد.
مشارکتهای جهانی	- تغییر آب و هوا یک نگرانی و دغدغه جهانی است و نیازمند همکاری و پاسخگویی جهانی می باشد به خصوص در زمینه کمک به کشورهای در حال توسعه جهت سازگاری با اثرات مضر تغییر آب و هوا

روش تحقیق

نحوه جمع آوری منابع به روش کتابخانه ای و اسنادی انجام گرفته است. روش تحقیق به شیوه توصیفی و تحلیل حقوقی است بخش اعظم مطالب تحقیق در خصوص مندرجات اسناد حقوق بشر است و با توجه به این که تحلیل آن ها نیاز به معرفی و توصیف مفاد این اسناد دارد لذا ضرورت ارایه اطلاعات و معرفی اسناد فوق الذکر موجب شده است، قسمت هایی از مقاله جنبه توصیفی به خود گرفته و در قسمت های دیگر از شیوه تحلیلی استفاده شده است.

۱- مهم ترین تاثیرات و تبعات تغییر اقلیم بر امنیت جهانی و حقوق بشر:

اگرچه تغییر اقلیم اثرات متعددی دارد، اما در این قسمت فقط تبعاتی مورد بررسی قرار می گیرد که بر امنیت جهانی و حقوق بشر تاثیر دارد:

۱-۱- ایجاد جنگ و درگیری:

اثرات منفی امنیتی آینده تغییرات آب و هوا بیشتر بر روی مناطقی است که امروزه خود میزبان جنگ های مسلحانه هستند مانند بخش شرقی و مرکزی آفریقا، خاور میانه و مرکز و شرق آسیا (۳). در سال ۱۹۷۰ گردباد نابود کننده ای بنگلادش را که در آن زمان از حیث نظامی و سیاسی تحت سیطره بخش غربی پاکستان بود، درنوردید، در این میان کمک های ناچیز و بی اعتنائی آشکار رهبران پاکستان، به تشکیل جنبش جدایی طلب بنگلادش سرعت بخشید و باعث جنگ و درگیری، سپس استقلال بنگلادش از پاکستان در سال ۱۹۷۱ گردید (۴). از سویی دیگر بر اساس گزارش برنامه محیط زیست ملل متحد در سال ۲۰۰۷ یکی از مهم ترین دلایل برخوردها و تنش های دارفور، فرسایش خاک و بیابان زایی بوده است، زیرا بارش باران در این ناحیه ۳۰ درصد کاهش یافته و باعث خشکی میلیون ها هکتار زمین گردیده است (۵).

۱-۲- تهدید منابع آب و غذا:

یکی از اصلی ترین عواقب گرم شدن کره زمین کاهش تولید کشاورزی و به تبع آن، افزایش رقابت بر سر غله است به طوری که به ازاء افزایش هر یک درجه حرارت در فصل رشد باروری

برنج ۱۰ درصد کاهش می یابد. در سال ۲۰۰۲ گرمای بی سابقه و خشکسالی همراه با آن محصول غله هند، ایالات متحده و کانادا را به شدت کاهش داد و در اثر آن تولید غله جهان ۸۹ میلیون تن کمتر از مصرف آن شد (۶). در سال ۲۰۰۶ افزایش درجه حرارت و در پی آن افزایش آفات نباتی موجب نابودی محصولات کشاورزی در استرالیا، اوکراین، آرژانتین و آمریکای شمالی شد و باعث شد که قیمت غلات به اندازه ده سال رشد کند (۷). بررسی ها نشان داده افزایش ۲-۳/۵ درجه سلسیوس دما در هند می تواند منجر به کاهش ۹ تا ۲۵ درصد در آمد زمین های استیجاری کشاورزی شود. همچنین به ازای هر درجه سلسیوس افزایش دما میزان تولید برنج در منطقه آفریقا ۱۰ درصد کاهش پیدا می کند (۸).

۱-۳- تاثیر بر گسترش فقر:

وضعیت دارفور در سودان نمونه غیر قابل انکار از تنازع بقا و فقر توانفرسایی است که به دلیل خشکسالی فاجعه آمیز دهه ۸۰ آغاز شده و تا امروز ادامه یافته است. به نظر می رسد تغییرات بلند مدت اقلیم نه تنها به ریزش باران کم تر در سودان بلکه در بخش اعظم آفریقا به ویژه در جنوب ناحیه صحرای آفریقا منجر شده است، جایی که زندگی به باران بستگی دارد و خشکسالی به معنای مرگ است (۹). توفان میچ که یکی از قوی ترین توفان های تاریخ اقیانوس اطلس است، در سال ۱۹۹۸ روی داد. سرعت این توفان ۳۶۰ کیلومتر در ساعت بود و باعث شد که ظرف دو تا سه روز، در نیکاراگوئه و هندوراس دو متر باران ببارد. در اثر آن غیر از خانه، مدرسه، کارخانه، جاده، پل و غیره، ۷۰ درصد خاک حاصلخیز هندوراس از بین رفت (۱۰).

۱-۴- تاثیر بر مهاجرت های درون و برون مرزی:

فاجعه بار ترین اثر گرمایش جهانی مهاجرت است. تعداد افراد تحت تاثیر بلایای طبیعی به طور غیر منتظره ای زیاد شده است و به طور متوسط به ۲۳۱ میلیون نفر در سال رسیده که ۹۸ درصد آن ها تحت تاثیر بلایای مربوط به تغییر اقلیم هستند (۱۱). در سال ۲۰۰۸ تعداد تعداد ۴۲ میلیون نفر در اثر جنگ ها و در گیری های ناشی از تغییرات آب وهوایی مبادرت

بحث و بررسی

- رابطه حقوق بشر و محیط زیست

حقوق بشر، ماندگار بودن فرهنگ ها و تمدن ها در سراسر قرون و احترام به کرامت و ارزش افراد بشر و داشتن آزادی های فردی است. حقوق بشر ریشه در اصول اخلاقی داشته و در داخل مرزهای هر کشور در چارچوب قانون اساسی برای رفاه انسان های آن کشور تعریف می شود. این حقوق دارای استانداردهای اساسی و غیر قابل انکار است. تعرض به این حقوق غیر قابل پذیرش و حساسیت جامعه بین الملل نسبت به آن، جهان شمول بودن آن را نشان می دهد. علاوه بر اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین المللی حقوق مدنی سیاسی و نیز میثاق بین المللی حقوق اقتصادی اجتماعی، فرهنگی به حقوق آزادی های شهروندان اشاره کرده است. در متن این دو میثاق آمده که برای به واقعیت پیوستن حقوق بشر، باید مناسباتی ایجاد شود که تحت تاثیر آن هرکس از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین حقوق شهروندی و سیاسی خویش لذت ببرد.

ابزارهای اصلی بین المللی حقوق بشر عمدتاً قبل از موضوعات زیست محیطی مطرح شدند و این ابزارها همچنان توسعه پیدا کردند بدون این که بشر متوجه شود تغییر اقلیم به عنوان تهدیدی جدی علیه امنیت بشری می باشد. بنابراین شگفت انگیز نیست که در اسناد اولیه حقوق بشر، اشاره ای به مسائل زیست محیطی نشده باشد، بیانیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ بدون این که اشاره صریحی به مسائل زیست محیطی داشته باشد تدوین شد. اما اخیراً در اکثر اسناد و بیانیه های صادر شده در خصوص حقوق بشر به مسائل زیست محیطی به طور صریح اشاره شده است. به طور مثال می توان از منشور آفریقایی حقوق بشر ۱۹۸۱ و پروتکل کنوانسیون امریکایی حقوق بشر بر مسائل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نام برد. اما بسیاری از اسناد دیگری که بیان کننده این حق هستند، همچون اعلامیه استکهلم، پیش طرح سومین میثاق بین-المللی حقوق همبستگی، منشور جهانی طبیعت، اعلامیه ریو و مشابه آن ها علی رغم اهمیت زیادشان، الزام آور نیستند. این

به مهاجرت و جابجایی کردند (۱۲). انجمن نجات نیروژ اخیراً نشان داده است که تنها در سال ۲۰۰۸، تعداد ۲۰ میلیون نفر به دلیل فجایع طبیعی ناگهانی ناشی از تغییر آب و هوا مهاجرت کرده اند (۱۳). بر اساس آمار دیگر، در سال ۱۹۹۵ تعداد ۲۵ میلیون نفر مهاجر زیست محیطی در جهان وجود داشته و پیش بینی می شود تا سال ۲۰۵۰ آمار مهاجرین زیست محیطی در جهان به ۲۵۰ میلیون نفر برسد، یعنی در مدت زمانی حدود نیم قرن تعداد مهاجرین ۱۰ برابر خواهد شد (۱۴).

۱-۵- تاثیر بر مرزهای جغرافیایی سیاسی:

ذوب شدن یخ های قطب شمال، گذرگاه شمال غربی را به عنوان آبراه بین المللی برای کشتیرانی، باز کرده و این راه با دسترسی به منابع غنی، از جمله نفت، آغازگر اختلافاتی در مورد حاکمیت آبراه و ابعاد اکولوژیکی آن خواهد بود. این اختلاف در حال تشدید است زیرا چندین کشور در حال تنظیم لوائح سیاسی و حقوقی برای آرایه به مراجع قضایی و ادعا در مورد بخش های مختلف منطقه (که بعضاً همپوشانی دارد) هستند. کشور جزیره ای کوچک توالو^۱ در حدود ۳۰ تا ۵۰ سال دیگر ناپدید خواهد شد. اندونزی اعلام کرده که ۲۶ جزیره را بخاطر تغییر اقلیم از دست داده است. بانکوک با جمعیتی بیش از ۱۰ میلیون نفر ممکن است ۱۵ تا ۲۰ سال دیگر به زیر آب برود. این یکی از ۲۰ شهر بزرگ جهان است که با بالا آمدن آب در دهه آینده با خطر آب گرفتگی مواجه است (۱۵).

۱-۶- تهدید سلامت بشر و گسترش بیماری های واگیردار و خطرناک:

بر اساس برآوردهای سازمان جهانی بهداشت ۱۵۰ هزار نفر در سال ۲۰۰۰ بر اثر تاثیرات تغییر اقلیم جان خود را از دست داده اند. همچنین گزارش هایی مبنی بر مرگ تعداد ۳۰۰ هزار نفر بر اساس افزایش مالاریا در سال ۲۰۰۳ وجود دارد. پیش بینی ها نشان می دهد تا سال ۲۰۳۰ این تعداد ممکن است به نیم میلیون نفر در سال افزایش یابد (۱۶).

بشر داشته باشد، تهدید حقوق بشر نباید صرفاً از زاویه رابطه مردم- دولت و در کوتاه مدت نگاه شود بلکه افق نگاه ها باید توسعه پیدا کرده و با دیدی عمومی تر و درازمدت به مسئله پرداخته شود.

۲- تاثیر پذیری حقوق بشر از محیط زیست:

محیط زیست از جنبه های مختلف بر حقوق بشر تاثیر گذار است. به همین علت تضمین حقوق بشر بدون در نظر گرفتن عوامل موثر بر محیط زیست، مثل تغییر اقلیم، امکان پذیر نیست. مهم ترین موارد تاثیر محیط زیست بر حقوق بشر را می توان به شرح زیر خلاصه کرد:

۱-۲- حق حیات:

بر اساس این حق که در ماده ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر نیز به آن اشاره شده، هرکس حق زندگی آزاد و امن را دارد، همچنین طبق بند ۱ ماده ۶ میثاق بین المللی حقوق مدنی- سیاسی، بشر حق ذاتی حیات دارد و هیچ کس را نمی توان خودسرانه از حیات محروم کرد. فقط در محیط زیست سالم است که بشر می تواند از این حق حیاتی و ذاتی خود بهره مند شود. در حالی که آثار تخریبی تغییر اقلیم بر محیط زیست می تواند باعث افت استانداردهای زندگی، عدم دسترسی به آب و غذای سالم و قرار گرفتن در معرض بیماری ها شود. از سویی حق محیط زیست و حق حیات چنان لازم و ملزوم یکدیگر هستند که نقض هر یک فی نفسه بر نقض حق بعدی تاثیر می گذارد.

۲-۲- حق توسعه:

این حق در قطعنامه ۴۱/۱۲۸ حق توسعه ۱۹۸۶ به رسمیت شناخته شده و در اصل سوم بیانیه محیط زیست و توسعه پایدار نیز به این حق اشاره شده است. اما این حق در کشورهای در حال توسعه که عمدتاً از تکنولوژی های مدرن و پاک برخوردار نیستند، باعث تخریب محیط زیست شده و دسترسی به امنیت آب، غذا، کشاورزی و غیره را با خطر مواجه می کند. اینجاست که توسعه و محیط زیست در تضاد با یکدیگر قرار می گیرند. کشورهای توسعه یافته که زمانی بدون توجه به ملاحظات زیست محیطی فرآیند توسعه خود را طی کرده اند، امروز باید

خلاً با تصویب دو سند منطقه ای الزام آور تا حدودی رفع شده است، اولین سند منشور آفریقایی حقوق بشر مصوب ۱۹۸۱ است و دومین سند پروتکل الحاقی به کنوانسیون آمریکای حقوق بشر ۱۹۶۹ در زمینه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۴ نوامبر ۱۹۸۸ سان سالوادور است که حاوی اصلی در زمینه حق بر محیط زیست است (۱۷).

با وجود این، هنوز ارتباط بین تغییر اقلیم و نظام بین المللی حقوق بشر بطور کامل توسعه پیدا نکرده است و توجه کافی به حقوق بشر و پیامدهای اجتماعی سیاست های تغییر اقلیم نشده و همچنان، تمرکز بیشتر این نظام ها بر تکنیک های مرتبط با کاهش انتشار گازهای گلخانه ای است. از سویی دیگر کیفیت محیط زیست باید به گونه ای باشد که کلیه ابعاد حقوق بشر از قبیل: اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و مدنی تضمین شود و حلقه ارتباطی بین حفظ حقوق بشر و نگرانی های زیست محیطی باید شناخته شود. در این راستا اولین گام برای ایجاد تعهدات بین المللی، شفاف ساختن ارتباط بین حقوق بشر و محیط زیست است. بشر در کنار سایر حقوق بنیادی خود، باید از حق زندگی در محیط زیستی با کیفیت مطلوب برخوردار باشد، محیطی که برای ادامه زندگی سالم و سعادت مندانه ضروری است.

به طور کلی حقوق بین الملل محیط زیست و حقوق بین المللی بشر دارای تشابه هایی در اهداف و تفاوت هایی در ماهیت و طبیعتشان هستند. مهم ترین تشابه آن ها در این است که بشر نقطه عطف، توجه و مرکز نگرانی های هر دو حقوق محسوب می شود و عمده ترین تفاوت آن ها این است که حقوق بین الملل محیط زیست بر تنظیم روابط بین دولت ها و برقراری حدود و قوانین مربوط تاکید دارد، در حالی که حقوق بین المللی بشر بر ارتباط بین افراد و دولت ها تاکید می کند، همچنین حقوق بشر بیشتر با مسائل واقعی و مرتبط با گذشته و حال سرو کار دارد، در حالی که حقوق بین المللی محیط زیست می تواند قابلیت پیش بینی مشکلات آینده را داشته باشد. لازم به ذکر است، در شرایطی که ناهنجاری ها و صدمات زیست محیطی می تواند تاثیرات گسترده و پایداری بر نقض حقوق

زیستگاه خود را از دست داده اند، مجبور به مهاجرت در داخل مرزها و گاهی خارج مرزهای کشور می شوند. این اتفاق خارج از کنترل، تهدید کننده حق تعیین سرنوشت افراد مهاجر و دولت های صدمه دیده شده و از طرف دیگر، بر مناطق مهاجر پذیر تاثیر می گذارد. در این شرایط تضمین حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی مهاجرین و مهاجر پذیران با مشکل مواجه می شود. نکته حائز اهمیت در این است که عمدتاً کشورهای جزیره ای کوچک که در انتشار گازهای گلخانه ای کمتر از ۱ درصد سهم دارند، جزء آسیب پذیرترین کشورها هستند.

۲-۶- حق سلامت:

در ماده ۲۴ حقوق کودک اشاره به این دارد که هر کودک می بایست از بالاترین استاندارد دست یافتنی برای سلامت برخوردار باشند همچنین در ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر حق بر خورداری هرکس برای سلامت خود و خانواده اش به رسمیت شناخته شده است. علاوه بر این در بند ۱ ماده ۱۱ میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این حق برای دولت های عضو میثاق به رسمیت شناخته شده است. این حق شامل مجموعه ای از پارامترهای لازم جهت داشتن زندگی سالم همچون غذا، دسترسی به مسکن و آب سالم و محیط زیست سالم است. داشتن سلامت و بهداشت جسمی و روحی را هم می توان جزئی از حق حیات دانست زیرا پیوستگی سلامتی با امکان تداوم یا سلب حیات انکار ناشدنی است چرا که یکی از ملزومات حق حیات ان است که با فراهم ساختن شرایط بهداشتی و سلامتی توسط دولت ها از سلب حیات مردم توسط بیماری ها جلوگیری شود. بدیهی است که بهداشت جسمی و روحی را نمی توان در محیط زیستی آلوده داشته باشیم. تغییرات آب و هوایی می تواند نرخ مرگ و میر ناشی از سوء تغذیه فشارهای گرمایی و بیماری های واگیردار را افزایش دهد و موجب نقض حق سلامت و حق حیات گردد.

۲-۷- حق غذا:

حق غذا در کنوانسیون های متعدد حقوق بشری و بیانیه های مجامع بین المللی بسیار بدان اشاره گردیده است. از جمله در

به کمک کشورهای در حال توسعه آمده و آن ها را در فرآیند توسعه پاک همراهی کنند.

۲-۳- حق بر خورداری از محیط زیست سالم:

ماده ۲۴ منشور آفریقایی حقوق بشر تایید کرده است که کلیه اقوام حق دارند از محیط زیستی رضایتبخش و مناسب برخوردار باشند. همچنین در ماده ۱۱ پروتکل الحاقی به کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر تحت عنوان "حق محیط زیست" آمده است هر فرد حق دارد در محیط زیست سالم زندگی کند و از خدمات عمومی اساسی بهره مند گردد. تغییر اقلیم با تاثیری که در محیط زیست ایجاد می کند، باعث می شود که بشر از این حق اساسی خود محروم شود، هرچند که این محرومیت ممکن است توسط خود او ایجاد شده باشد. لازم به ذکر است که بیشتر موارد، نقش مستقیم یا غیر مستقیم کشورهای توسعه یافته در نقض این حق بسیار پر رنگ تر می باشد.

۲-۴- حق مالکیت:

یکی از حقوق شناخته شده بشر، حق مالکیت بر اموال و دارایی های خود است. درحالی که تغییرات آب و هوا ممکن است به فقدان دارایی ها، بدون جبران غرامت و خسارت منجر شود. به عنوان مثال در مناطق ساحلی، زیر آب رفتن زمین ها می تواند باعث صلب مالکیت مالکین زمین ها شود. همچنین افت کیفیت اراضی از طریق طغیان، سیل و خشکسالی نیز یکی دیگر از نمونه های آشکار نقض این حق است.

۲-۵- حق تعیین سرنوشت:

همه افراد بشر حق دارند که سرنوشت خود را تعیین کنند. این حق در ماده ۱ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی و حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی حقوق بشر و ماده ۵۵ منشور سازمان ملل متحد مورد تاکید قرار گرفته است. اما تغییر اقلیم دارای پیامدهایی بر حق تعیین سرنوشت افراد و دولت هاست. عواملی مثل زیر آب رفتن سرزمین های ساحلی و جزیره ای، افزایش درجه حرارت و خشکسالی می تواند باعث نابودی کامل یک کشور و یا صدمه به تمامیت ارضی و فشار بر مرزهای جغرافیایی و سیاسی کشورها شود. انسان هایی که

هر شخص جهت نیل به زندگی پایدار و سالم» بر اساس تعهداتی که مشخص گردیده است. کشورهای عضو می بایست متعهد گردند که تسهیلات لازم را جهت ارتقاء جهانی دسترسی به آب از طریق تولید آب برای افرادی که به دلایل خارج از کنترل در مزیقه و کمبود آب هستند را انجام دهند.

۹-۲- حق مردم بومی:

بر اساس بیانیه سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۷ در خصوص حقوق مردم بومی و دیگر ابزارهای حقوق بشری، مردم بومی حق بکارگیری و تقویت روشهای فرهنگی، سنت ها و نهادها را دارند و یک رابطه ذاتی میان زمین و فرهنگ بومی وجود دارد. بر اساس گزارش چهارم گروه بین الدول تغییر آب و هوا، جوامعی که در حواشی سرزمینها زندگی می کنند و امرار معاش زندگیشان به منابع طبیعی وابسته است بیشتر در این گروه قرار میگیرند. خسارت به تنوع زیستی می تواند بطور مستقیم اثر بر زندگی این جوامع داشته باشد مانند محرومیت آن ها از منابع غذایی و یا کاهش توانایشان به پوشش و مقابله علیه بیماری ها از طریق برنامه دارویی. این جوامع اصولاً محدود به برنامه های کاهش انتشار از طریق مبارزه با جنگل زدایی در کشورهای در حال توسعه هستند و اصولاً در تصمیمات جلسات اعضاء کنوانسیون تغییر اقلیم مشارکتی ندارند و اغلب اجرای سه مکانیسم انعطاف پذیر پیش بینی شده در پروتکل کیوتو بدون اطلاع و آگاهی آنهاست و یکی از موارد نقض حقوق بشر در خصوص این جوامع اجبار در جابجایی و نقل مکان این افراد است.

۱۰-۲- حق صلح:

حق زیستن در صلح به عنوان حق بشری برخلاف سایر حق ها موضوعی جدید است. در پیش طرح سومین میثاق بین المللی حقوق همبستگی در مواد ۲، ۳ و ۴ بر آن تاکید شده است که حق دستیابی به صلح حق هر انسانی است و این حق شامل حق بر امنیت و حق بر آرامش است. حق بر صلح مانعی حقوقی در راه استمرار وضعیت های جنگی است. تغییر اقلیم از طریق تاثیراتی که بر روی منابع حیاتی جوامع می گذارد، موجبات نایابی و یا کمیابی آن ها را فراهم می آورد، این تغییرات باعث

بند ۱ ماده ۱۱ میثاق بین المللی حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی و نیز بند ۱ ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر این حق برای برخورداری از استانداردهای مناسب به رسمیت شناخته شده است. و در صورتی که محیط زیست دچار بحران آلودگی یا تخریب شود، آینده تغذیه بشر در معرض خطر قرار می گیرد. از طرف دیگر تغذیه در محیطی آلوده، تخریب شده، ناسالم و غیر بهداشتی با آنچه در اسناد مذکور حقوق بشری مقرر شده مغایرت خواهد داشت. از این رو حق بر محیط زیست سالم، حق بر غذا را تضمین خواهد کرد و مقتضیات حق بر غذا نیز بعضاً وجود محیط زیستی سالم را ضروری می سازد. تغییر اقلیم از طریق کاهش دسترسی به غذا، بیابان زایی و کاهش محصول و دام، از بین بردن زمین های کشاورزی توسط حوادث غیر مترقبه، تاثیر بر روی الگوهای جوی موجب از بین رفتن ذخائر غذایی و کاربرد و استفاده غذا شده است به ویژه آن که آسیب پذیری مردم و جوامع بومی ساکن در جزایرنسبت به گرسنگی و سوء تغذیه بیشتر از سایر مناطق می باشد.

۸-۲- حق آب:

در ماده ۲۴ حقوق کودک و نیز در ماده ۱۴ حقوق منع تبعیض علیه زنان بیان شده است و تصدیق شده است که آب حق مستقل است. حق بر آب اگرچه یک حق اساسی بشر است ولی در کنار ملازمه آن با حق حیات، حق بهداشت و حق غذا خود می تواند گویای حق بر محیط زیست سالم باشد. پس لازمه بهره مندی همگانی از حق بر آب آن است که محیط زیست از سلامت و تعادل زیست بومی برخوردار باشد و در واقع حق بر محیط زیست سالم مراعات گردد. تغییر اقلیم می تواند از طریق تاثیر بر روی چرخه هیدرولوژیکی بر روی الگوهای بارش و کمیت و کیفیت آب اثر گذارد. اخیراً در گزارش کمیسیون شورای عالی حقوق بشر و به دنبال تصمیم شماره ۲/۲۰۴ شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد محدوده و تعهداتی را برای کشورها در خصوص آب شرب سالم و بهداشتی مشخص ساخته است. بر اساس ماده ۱۲ حقوق مدنی و سیاسی و حقوق اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی حقوق بشر حق آب را چنین بیان نموده است «دسترسی بر اساس عدالت و بدون تبعیض به مقدار کافی از آب سالم برای خوردن و مصارف خانگی برای

به صلح، حق هر فرد انسانی است و در ماده ۳ تأکید کرده است که هر فرد انسانی حق دستیابی به صلح مدنی را دارد و این حق شامل حق بر امنیت و حق بر آرامش است. در ماده چهارم هم می‌گوید: هر فرد و یا تمام افراد به صورت گروهی حق دارند علیه نقض منظم، یکپارچه و مشهود حقوق بشر که به صورت تهدید علیه صلح به معنی مندرج در منشور ملل متحد صورت می‌گیرد، مخالفت نمایند. البته حق بر صلح فقط مختص اشخاص نیست بلکه دولت‌ها نیز دارای حق بر صلح هستند.

ماده ۱۸ این پیش‌طرح بیان میدارد هر فردی که حق او برای داشتن محیطی سالم و از نظر زیست محیطی متعادل، مورد تجاوز قرار گیرد، یا تهدیدی واقعی مبنی بر چنین تجاوزی وجود داشته باشد، حق خواهد داشت به طور مؤثر به مرجع صالحه، شکایت نماید، حتی اگر عامل تجاوز یا تهدید به تجاوز، شخصی باشد که در حال انجام وظایف قانونی خود است.

در ماده ۱۹ نیز، به کسی که به حق برخورداری او از محیط زیست تجاوز شده، حق درخواست جبران خسارت داده شده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

تحقق عملی ساختن حقوق بشر درباره مشکلات مربوط به تغییرات آب و هوایی به دلایل زیر بسیار دشوار است زیرا:

اول- تغییرات آب و هوا به شکل عمومی و نه انحصاری مقوله‌هایی از حقوق بشر را تحت تأثیر قرار می‌دهد که سازوکار اجرایی بسیار ضعیفی در چارچوب حقوق بین‌المللی، حقوق اجتماعی اقتصادی، حقوق پناهندگان و حقوق حمایت در زمان جنگ دارند. حتی حقوقی که از حمایت قوی برخوردارند مانند حق زندگی و زمین پیرو روند اجرای عادی خود نیستند، چرا که صدماتی که به واسطه تغییرات آب و هوایی به وجود می‌آید، می‌توانند به طور غیر مستقیم به مقصرین شناخته‌شده نسبت داده شوند.

دوم- پایه ریزی مسئولیت برون مرزی، دشوار است. وظیفه عمده دولت در چارچوب قوانین حقوق بشر اقدام در زمانی است که حقوق مورد تجاوز قرار بگیرند. با این وجود اثرات تغییرات

می‌گردد جوامع بر سر دستیابی به این منابع محدود با یکدیگر به نازعه بپردازند. همچنین تغییرات اقلیم از طریق تاثیر بر روی مهاجرت افراد موجبات ناآرامی و اغتشاش را در یک منطقه موجب می‌گردد.

بر اساس اعلامیه جهانی حقوق بشر همه مردم حق برخورداری از یک سطح زندگی مناسب، داشتن سلامت و رفاه برای خانواده خود را دارند که از جمله این موارد میتوان به تامین خوراک، پوشاک مسکن و مراقبت های پزشکی و خدمات اجتماعی و برخورداری از حقوق لازم در زمان بیکاری، بیماری، ناتوانی و حق آموزش اشاره کرد. بر طبق میثاق بین المللی حقوق بشر در زمینه بحث های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تاکید بر حق استاندارد مناسب زندگی و بهبود مستمر زندگی می باشد و میثاق بین المللی حقوق بشر در زمینه حقوق مدنی و سیاسی بر حق تعیین سرنوشت مردم به طور آزادانه در موقعیت های سیاسی خود و همچنین پیگیری آزادانه در مورد توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می باشد همچنین بر اساس همین اعلامیه بیان شده است که توسعه ماهیتا یک حق انسانی به حساب می آید و بخش جدایی ناپذیر از آزادی های اساسی بشر محسوب می شود.

پیش طرح سومین میثاق بین المللی حقوق همبستگی ۱۹۸۲ که سندی غیر الزام آور است در مورد چهار حق بحث می کند که عبارتند از: حق بر صلح، حق بر توسعه، حق بر محیط زیست و حق بر میراث مشترک بشریت. مواد ۱۴ و ۱۵ پیش طرح سومین میثاق بین المللی حقوق همبستگی در بیان حق بر محیط زیست می گوید هر انسان و کلیه انسانها به صورت گروهی حق دارند از محیط سالم و متعادل از نظر زیست محیطی و مساعد برای توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی حقوقی برخوردار گردند و دولت های عضو متحد می گردند که شرایط طبیعی حیات را دچار تغییرات نامساعدی ننمایند که به سلامت انسان و بهزیستی جمعی صدمه وارد سازد، صدمه ای که برای توسعه جمع ضروری باشد و راهی برای اجتناب از آن وجود نداشته باشد قابل قبول محسوب می گردد. در ماده ۲ این پیش طرح بیان می‌دارد که حق دستیابی

بین‌المللی نیز به حق مالکیت، تفسیری جامع داده است که می‌تواند از سوی کسانی که برای تخریب محیط زیست گواهی دریافت می‌کنند، مورد تأیید قرار بگیرد. سایر موارد حقوق بشری که می‌توانند تعارض داشته باشند، فرهنگ، آزادی مذهب، هویت و تابعیت است.

بررسی قطعنامه‌های سازمان ملل متحد در چند سال اخیر، حاکی از رویکرد این سازمان به مسئله حقوق بشری و امنیتی تغییرات آب و هوا است. چرا که به دنبال قطعنامه ۱۶۰/۱ مورخ ۲۰۰۵ در «خصوص حقوق بشر و محیط زیست به ویژه توسعه پایدار» که ارتباط کلی بین مسائل زیست محیطی به ویژه توسعه پایدار و حقوق بشر برقرار کرد بعدها با صدور قطعنامه‌هایی مانند ۱۰۴/۲ مورخ ۲۰۰۶ درباره «حقوق بشر و دسترسی به آب ۲» و نیز قطعنامه ۳۶/۲۷ مورخ ۲۰۰۷ درباره «حق مسکن استاندارد و مناسب» دایره و محدوده این ارتباط را با مسائل تغییرات آب و هوایی و اثرات آن نزدیک‌تر کرد. هر چند که شورای امنیت سازمان ملل متحد در جلسه مورخ ۱۷ آوریل ۲۰۰۷ تغییرات آب و هوایی را تهدیدی برای صلح جهانی ارزیابی کرد، بیانیه‌ای که اگرچه تبدیل به قطعنامه نشد، اما با امضای اعضای شورای امنیت دارای وزن بالایی از نظر سیاسی است. در هر حال در سال ۲۰۰۹، سازمان ملل متحد با صدور قطعنامه ۴۱۰/۴ رسماً تغییرات آب و هوایی را موضوعی امنیتی بیان داشت که برای حل و پاسخگویی به مشکلات آن نیازمند همکاری جهانی است. نکته جالب توجه در این قطعنامه تأکید اعضای شورای سازمان ملل متحد بر شناخت اثرات تغییرات آب و هوا چه به صورت انفرادی و چه به صورت اجتماعی بر جوامع آسیب‌پذیر است.

آب و هوا در کشورها اغلب بر عهده نزدیک‌ترین کشور نیست، بلکه بر عهده عاملین (آلوده‌کنندگان) بی‌شمار با گسترش و پراکندگی بسیار زیاد است که بسیاری از آن‌ها از نظر مکانی در فواصل دور قرار گرفته‌اند و تحمیل تعهدات حقوق بشری در چنین مواردی به سادگی در طول مرزهای بین‌المللی امتداد نمی‌یابند.

سوم- ایجاد مسئولیت محلی نیز امری دشوار است. اگرچه کمترین احتمال تولید گازهای گلخانه‌ای متوجه کشورهای است که فاقد منابع اقتصادی و زیربنایی هستند. اما این کشورها عمدتاً از تأثیرات ویران‌کننده تغییرات آب و هوا در عذاب هستند. تغییراتی که اثرات آن بر این جوامع می‌گذارد به دلیل ظرفیت پایین سازگاری آنها، شدیدتر خواهد بود. از سوی دیگر، محدودیت منابع قطعاً به توانایی دولت در تهیه اقلام مورد نیاز مردم لطمه وارد خواهد کرد که این مشکل در برخی کشورها زیربنای تحقق نامناسب حقوق اقتصادی و اجتماعی است.

چهارم- شرایط اضطراری اجرای قوانین حقوق بشر را محدود می‌سازد. شدیدترین اثرات تغییرات آب و هوا مانند خشکسالی، سیل، قحطی، مهاجرت گروهی، جنگ بر زندگی مردم تأثیر زیادی خواهد گذاشت. در چنین شرایطی واکنش متعارف، اعلام حالت اضطراری است. رژیم‌های اضطراری معمولاً بی‌توجه به محدودیت‌های حقوق بشر هستند و در کل بیشتر به کمک‌های بشردوستانه آرمان‌گرا گرایش دارند. دولت‌ها مجاز هستند، به شکلی مناسب و با توجه کمتر به حقوق و علائق فرد عمل کنند که این امر می‌تواند به عنوان مانعی در راه نیل به مقاصد بزرگ‌تر عمل نماید. حقوق بشر به صورت سنتی به عنوان سدی در مقابل آزادی‌های فراگیر حکومتی تصور می‌شوند و در چنین مواقعی به عنوان ابزار قانونی کاربرد کمتری دارند.

پنجم- تعارض حق‌ها یکی دیگر از عمده‌ترین مشکلات است به عبارتی، حقوق بشر در کنار حمایت از افراد آسیب‌دیده از اثرات تغییرات آب و هوا، حافظ حقوق فعالان اقتصادی نیز می‌باشد و قابل پیش‌بینی است که برخی از آن‌ها از حقوق بشر با هدف بهره‌وری از صلح برای جلوگیری یا کاهش فعالیت‌ها در زمینه تغییرات آب و هوایی کمک می‌گیرند. دادگاه‌های

- 1-Resolution 60/1. 2005 World Summit Outcome.
- 2-Council decision 2/104 of 27 November 2006 on human rights and access to water.
- 3-Resolution 6/27. Adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living.
- 4-Resolution 10/4. Human rights and climate change.

می رسد این دفتر می تواند نقش به سزایی در آن مناطقی که دچار بحران و حوادث ناشی از تغییر اقلیم شده اند و به بنیادی ترین حقوق اساسیشان دسترسی ندارند داشته باشد.

منابع

1. Morine Anne & Patino Lorena, Climate Change, Well- Being and Human Rights, PRI Project Sustainable Development, June 2010, www.pri.gc.ca
2. Macguigan Claire, Reynolds Rebecca, Poverty and climate change :Assessing impacts in developing countries and the initiative of the international community, 2001, London School of Economics Consultancy Project for The Overseas Development Institute
3. Hegre Havard & etc, 2006, Sensitivity Analysis if Emprical Results on Civil War onset, Journal of Conflict Resolution, No4, Vol 50, p35
4. Kolmannskog, Vikram. (2008). Future Floods of Refugees: A comment on climate change, conflict and forced migration.
5. Paskal Cleo, House Chatham, How Climate Change is pushing the Bounndries of Security and Foreign Policy, Energy, Environment and Development Programme EEDP CC BP 07/01, June 2007
6. لستر براون، ترجمه دکتر حمید طراوتی، نشر آرامش، ۱۳۸۵، خارج از تحمل کره زمین
7. Paskal Cleo, House Chatham, How Climate Change is pushing the Bounndries of Security and Foreign Policy, Energy, Environment and Development Programme EEDP CC BP 07/01, June 2007
8. Venton Cabot, Climate Change and Water Resource, Environmental Resources Management, London W1G 0ER, 2007
9. پیرزاد بابک، جفری ساچ، ۱۳۸۷، جنگ آب و هوا، پایگاه اطلاع رسانی فرهنگ توسعه، قابل دسترس از طریق وب

سایت:

یکی از اقدامات نظام ملل متحد در زمینه حقوق بشر و تضمین اجرای اصول انسانی و آزادی‌های اساسی گسترش مباحث حقوق بشری و نزدیک کردن نظر دولت‌ها و ملت‌های مختلف در این زمینه است که در آن راستا، سازمان ملل، علاوه بر ارکان‌های رسمی ملل متحد، مانند کمیسیون حقوق بشر و کمیته حقوق بشر و نهادهای مختلف دیگر، اقدام به ترغیب و سازماندهی ترتیبات منطقه‌ای و سازمان‌های ملی حقوق بشری کرده است که با این هدف بهتر می‌توانند به نتیجه مطلوب برسند و حقوق و آزادی‌های افراد را تضمین نمایند. که این امر در بند ۳۷ بخش اول کنفرانس جهانی حقوق بشر وین ۱۹۹۳ مورد تأکید قرار گرفته است.

اقدامات سازمان ملل متحد با تاسیس کمیساریای عالی حقوق بشر در سال ۱۹۹۳ موجب حمایت بیشتر از حقوق بشر در خصوص اقدامات ناقض دولت‌ها که بطور واضح حقوق اساسی انسان‌ها را نادیده می‌گیرند گردیده است. هرچند که قبل از تاسیس این دفتر کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد با هدف ارایه پیشنهادها، توصیه‌ها و گزارش‌های تحقیقی در زمینه مسایل حقوق بشری شکل گرفت که از مهم‌ترین اقدامات آن تهیه اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی که حق تمام انسان‌ها را در حق آزادانه حیات طبیعی به رسمیت شناخت و میثاق بین‌المللی مربوط به حقوق مدنی و سیاسی که حق حیات، حق آزادی و امنیت و حق مسکن را تأکید کرد و پروتکل اختیاری مربوط به میثاق حقوق مدنی و سیاسی که حق افراد را صاحب دعوی مستقیم در برابر دولت به رسمیت شناخت می‌باشد. اما در خصوص دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر باید ادعان داشت که وجود این مرجع بین‌المللی که به واسطه صدور قطعنامه ۱۴۱/۴۸ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۴ گردید که از مهم‌ترین اهدافش نظارت بر وضعیت حقوق بشر و کمک به حل مشکلات موجود است. این دفتر کمیساریا تنها نهادی است که با دسترسی آسان و حتی در مکانهای بحرانی می‌تواند با حضور خود اثر حتمی و مطمئن و بازدارنده‌ای را نسبت به نقض حق بشر انجام دهد. لذا به نظر

13. UNHCR.2008, Climate Change,Natural Disasters and human displacement:a UNHCR Perepective, Available at: www.unhcr.org/climate
14. Meyers, N. (2001). Environmental refugee: a growing phenomenon of the 21 st country. R. Soc.Lond.B (2002)357,609-613.DOI:10.1098/rstb.2001.0953.
15. millennium project 2008, Jerome C. Glenn, Theodore J. Gordon, and Elizabeth Florescu, <http://www.millennium-project.org/millennium/sof2008.html>
16. Our Unstable Planet, 2009, A brief look at some recent climate change science, Friend of the Earth.
۱۷. فیروزی مهدی، ۱۳۸۴، حق بر محیط زیست، جهاد دانشگاهی
- http://www.aftabir.com/articles/view/economy_marketing_business/national_economy/c2c1214396452_scarcity_p1.php
۱۰. طراوتی حمید، آخرین نتایج گرمای سال ۲۰۰۳ اروپا از موسسه Earth Policy Institute قابل دسترس از طریق وب سایت http://www.taravat-bahar.com/abo_hava.htm
11. Kolmannskog Vikram,To what extent can existing forms of Legal protection apply in climate change- relate cross- border displacement?,Oxford University Workshop on Environmental Change and Migration, jan 2009
12. Climate Change and People Displaced, A thematic report the Norwegian Council, 2009 <http://www.flyktninghjelpen.no/arch/img/9104265.pdf>